

Милица Соврлић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 34(37)
DOI: 10.46793/XVMajsko.1091S

FRAUS CREDITORUM У РИМСКОМ ПРАВУ

Резиме

Fraus creditorum (изигравање поверилаца) био је деликт преторског права. Овај деликт постојао је онда када је дужник свесно умањео имовину како би онемогућио да повериоци наплате своја потраживања. Необезбеђени повериоци имали су на располагању три процесна средства за побивање дужникових правних послова и радњи. У почетку, *interdictum frauditorum* и *restitutio in integrum ob fraudem*, а касније *actio Pauliana*, која је објединила дејства претходна два процесна средства и омогућила повериоцима свеобухватну заштиту. Заштита поверилаца од фrawdолозних поступака презадужених дужника јавила се тек након увођења реалне егзекуције. До тада примењиван принцип персоналне егзекуције био је довољна гаранција да ће дужници извршавати преузете обавезе. Да не би дошли у ситуацију да се извршење пресуде обави на физичкој личности, што је могло да значи убиство или протеривање преко Тибра, дужници су настојали да савесно испуњавају оно на шта су се обавезали.

Кључне речи: римско право, *fraus creditorum*, заштита поверилаца, *actio Pauliana*.

1. *Fraus creditorum*

Према старом римском праву изигравање поверилаца није било могуће због затупљености принципа персоналне егзекуције. Дужници, да не би дошли у ситуацију да се извршење пресуде обави на физичкој личности, савесно су извршавали преузете обавезе. Закон XII таблица је садржао одредбе о томе како се поступа са дужником који је признао дуг или је његово дуговање утврђено пресудом. У поступку *manus inectio*, након тридесет дана, који су остављени дужнику да добровољно испуни обавезу, одвођен је од стране повериоца пред претора да би се констатовало да дуг није исплаћен. Након тога, још шездесет дана био је код повериоца, који га је у току пазарних дана три пута изводио на форум узвикујући да је дужан и колико. Овим чином, дужник је имао последњу шансу да избегне извршење на личности. Наиме, тада се могао појавити неко ко би платио дуг уместо дужника (*vindex*).

Међутим, уколико обавеза не би била испуњена ни након ове процедуре, поверилац је кажњавао дужника смртном казном¹ или га је продавао преко Тибра туђинима.²

Временом, извршење на личности бива замењено извршењем на имовини. Први корак ка томе било је доношење *lex Petelia Papiria* 326 п.н.е., којим је укинута дужничко ропство. Положај дужника постао је хуманији, јер предмет извршења није била сама личност већ његов рад. Коначно, увођењем формуларног судског поступка средином II века п.н.е, реална егзекуција је у потпуности уведена. *Actio iudicati*, која се користила у поступку извршења давала је повериоцу право да њоме захтева предају дужникове имовине (*missio in bona*). Дужник је након тога имао још тридесет дана да обавезу испуни у супротном је поверилац имао право да имовину прода и да из добијене вредности намери своје потраживање. Овај поступак заправо је био приватни систем интервенције на грађане који су постали инсолвентни дужници, а који су извршавали повериоци, организовани у потпуној аутономију, остављајући контролу над редовним поступком магистрату.³ Преласком на реалну егзекуцију, остаци персоналне егзекуције огледали су се само у инфамији. Осуђеном остаје живот и слобода, али губи част.⁴

Период касне републике карактерише освајање и ван граница Италије, а римска држава је заузимала већину познатог света. Последице ових освајања свакако су биле значајне за Рим у економском, друштвеном, културном и у политичком животу.⁵ Ипак, економске промене су биле основ на којима су се догађале све остале. Производња се и даље одвијала на латифундијама, али услед територијалне експанзије и сусрета са трговачким богатством Блиског Истока⁶ долази до развоја трговине и са њом повезаних занимања. Брз привредни развој и намера обogaћења навела је многе да ступају у ризичне правне послове, а некада и да прибегну преварним поступцима. У правном промету, поверење према оном с ким се закључује правни посао врло је важан елемент.⁷ Част и савесности при свакодневном понашању и комуникацији међу људима, као и код склапања правних послова и извршавању преузетих обавеза захтевали су се и по праву и према друштвеном моралу.⁸ Међутим, поуздати се у част, савесност и поштење другога имало је смисла док је Рим био мала

---

¹ „Трећег пазарног дана нека га секу на делове“ (Таб. III, 6), коришћен превод: Станковић, Е., *Извори римског права*, Крагујевац 2008, стр. 20.

² Таб. III, 5.

³ Biscotti, V., *The Safeguarding of Credit, Bankruptcy in History, and Regulating Tendencies: The Italian Experience*, Jurisprudence, vol 2, no. 120/2010, стр. 334.

⁴ Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2014, стр. 169.

⁵ Boardman, J., Griffin, J., Murray, O., *The Oxford History of the Classical World THE ROMAN WORLD*, Oxford 1986; 1988, стр. 50.

⁶ Barry, N., *An Introduction to Roman Law*, Oxford, 1962, стр. 8.

⁷ Владетић, С., *Usureceptio fiduciae*, Београд, 2008, стр. 15.

⁸ Марковић, С., *Казна беичаића у римском праву*, Civitas, вол. 2, бр. 2/2018, стр. 145.

заједница. Стога, „не чуди што старо право не забрањује превару, принуду, изигравање поверилаца“.⁹ Међутим, у приликама убрзаног привредног развоја, повериоци бивају изложени многим опасностима, а посебно ризику инсолвентности дужника, јер „све док им претор не преда његову имовину, дужник је имао потпуну слободу располагања својим правима“.¹⁰ Сходно слободи располагања, дужници су често закључивали правне послове, а да нису узимали у обзир и могућност стварног испуњења обавезе што је давало повода за многе малверзације. Дужници су имовину поклањали, фиктивно продавали, опраштали дугове, не би ли на тај начин спречили да буде део имовине из које ће се повериоци принудно наплатити. Овакво спасавање имовине сматра се изигравањем и оштећењем поверилаца (*fraus creditorum*).¹¹ Дакле, достигнути хуманизовани положај дужника, јер нису за неизвршење обавезе одговарали својом личношћу већ имовином, неповољно се одразио на права повериоца. Из тог разлога, повериоцима чија потраживања нису била обезбеђена, а који су били изложени преварним радњама дужника, заштиту је пружио претор уводећи деликт *fraus creditorum*. *Fraus* је у римском праву означавао сваки правни или материјални акт инспиран жељом да се другоме нанесе штета или да се повреди нечија права,¹² при чему се према неким ауторима *fraus* приближава појму *dolus malus* односно употребљава се као његов синоним.¹³ Овај преторски деликт се назива још и *alienatio in fraudem creditorum*, јер се противправна радња састоји у акту отуђења (*alienatio*).¹⁴

2. Заштита поверилаца

Претор је путем свог едикта заштитио права поверилаца тако што је дозволио укидање отуђења имовине која је направљена у циљу њихове преваре.¹⁵ Повериоци су на располагању имали три процесна средства којима су штитили своја права односно побијали дужникова располагања. То су: *interdictum fraudatorium*, *restitutio in integrum ob fraudem* и *actio Pauliana*.

Interdictum fraudatorium. Прво процесно средство које су оштећени повериоци могли поднети био је интердикт. Преимућство интердикта била је ефикасност у решавању спорне ситуације. Претор је на захтев заинтересоване стране издавао интердикт (наредбу или забрану), а да није улазио у испитивање свих околности случаја, те да ли страна према којој је интердикт усмерен има

---

⁹ Станојевић, О., *Римско право*, Београд, 2008, стр. 269.

¹⁰ Милошевић, М., *Римско право*, Београд, 2015, стр. 400.

¹¹ Хорват, М., *Римско право*, Загреб, 1958, стр. 358.

¹² Правна енциклопедија 1, Београд, 1985, стр. 404.

¹³ Ромац, А., *Рјечник римског права*, Загреб, 1989, стр. 129.

¹⁴ Бујуклић, Ж., *Римско приватно право*, Београд, 2015, стр. 423.

¹⁵ D. 42, 8, 1, 1. коришћен превод: Watson, A., *The Digest of Justinian*, Vol. 4, Philadelphia, 1985.

неко право. Стога, и *interdictum fraudatorium* омогућавао је ефикасну заштиту повериоцима који су били изложени фrawdолозним поступцима дужника. Интердикт *fraudatorium* припадао је повериоцима, а био је усмерен против прибавиоца коме је дужник отуђио неко своје добро односно користио се за повраћај отуђене ствари.¹⁶ Овај интердикт мога се користити и у ситуацији када прибавилац није било неко треће лице већ погодовани поверилац. Наиме, дужник који је имао више поверилаца могао је да се не придржава редоследа у испуњавању обавеза и да намири повериоца мимо редоследа. У таквој ситуацији, оштећени (ненамирени) повериоци имали су право да се користе овим интердиктом и да захтевају да привилеговани поверилац врати оно што је добио од дужника. Поред отуђења добра, услов за подизање овог интердикта био је и један субјективни елемент који се морао остварити на страни прибавиоца. Наиме, прибавилац је морао да зна да је дужник инсолвентан, да му је имовинска пасива већа од активе.¹⁷ Поред ових услова, отуђење добара и несавесност прибавиоца, примена интердикта *fraudatorium* претпостављала је још два услова. То су: отуђење добра *fraudandi causa* и подизање интердикта најдаље за једну годину од дана отуђења.¹⁸ Међутим, уколико несавесни прибавилац не би поступио по наредби претора, друга страна, овде повериоци, морали су да покрену поступак по интердикту. Суђење је било сложеније од формуларног поступка, јер се спор водио о питању да ли се једна странка оглушила о преторову наредбу - тачније, да ли су испуњени услови за примену наредбе.¹⁹ Интердикт за повраћај се покретао у облику формуле која се звала *formula arbitraria*.²⁰ У поступку, судија је испитивао да ли је прибавилац био у обавези да поступи по наредби претора, а уколико би то утврдио одмах би га позивао да то и учини. У супротном, ако прибавилац не би вратио оно што је примио на штету осталих поверилаца био је осуђен да плати износ из кондеминације. У овом случају, поред процењене вредности ствари, имао је обавезу да врати и плодове.

Restitutio in integrum ob fraudem било је још једно средство, којим су се повериоци штитили од последица дужникових располагања.²¹ Генерално, *restitutio in integrum* било је средство којим је претор поништавао дејство неких правних чињеница и враћао на пређашње стање, под условом да су те чињенице доводиле до неправичних последица, па чак и кад су биле у складу са *ius civile*-ом.²² Овом ванредном мером, претор је поништавао правни посао

---

¹⁶ Бујуклић, Ж., *нав. дело*, стр. 423, Милошевић, М., *нав. дело*, стр. 400.

¹⁷ Станојевић, О., *нав. дело*, стр. 320.

¹⁸ Марковић, Б., *Право побијања изван стечаја*, Београд, 1935, стр. 18.

¹⁹ Милошевић, М., *нав. дело*, стр. 199, Kasers, M., *Römisches Privatrecht* (Roman Private Law, a translation by Dannenbrig, R.), London, 1968, стр. 357-358.

²⁰ *Gai, Inst.*, IV, 141, коришћен превод: Stanojević, O., *Gaj Institucije*, Beograd, 1982.

²¹ I. 4,6,6., D. 42,8,10, рг.

²² Игњатовић, М., *Еволутивни развој грађанског судског поступка у римском праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 66 (2014), стр. 254.

који је био у складу са цивилним правом. Остајање таквог правног посла на снази довело би до неправичних последица. Наиме, сва располагања које је инсолвентни дужник чинио била су са аспекта *ius civile*-а ваљана, али неправичне последице таквог располагања огледале су се у осујећењу повериоца да реализују своја потраживања. За разлику од поступања по уложеном интердикту, код захтева за повраћај у пређашње стање претор је своју одлуку доносио тек пошто би претходно проверио да ли су наводи тражиоца тачни и утврдио све околности датог случаја (*causae cognitio*).²³ За разлику од интердикта, који је припадао повериоцима, реституцију је могао да захтева *curator bonorum*, који је то чинио у име свих поверилаца. Декрет²⁴ о реституцији није садржао никакве наредбе странкама па није имао утицаја на материјално, већ само на правно стање њиховог односа.²⁵ Сходно томе, углавном се узима да је реституцијом *in integrum, curator bonorum* понајпре поништио фrawdолозно отуђење, а затим би тужбом (нпр. *rei vindicatio*) устао против трећег стицаоца.²⁶

3. *Actio Pauliana*

Правни ефекти који су производили интердикт и повраћај у пређашње стање могли су се остварити са *actio Pauliana*, која је почев од Јустинијановог времена представљала једино процесно средство за побијање дужникових правних послова и радњи. Претор је у свом едикту навео: „право на тужбу имају *curator bonorum*, или било ко други коме је потребно да се одобри, у години у којој има право да се покрене такав поступак, када је било који чин почињен у сврху преваре са сваким ко је знао за ту превару, с тим што се право на тужбу даје и против саме странке која га је починила“.²⁷ Дакле, право на подизање тужбе имали су повериоци и *curator bonorum*, а могла се истаћи против дужника и сваког трећег лица које је од дужник нешто стекло. Тужба се могла истаћи у року од једне године од почињеног деликта, а након истека овог рока губила је пенални карактер.

Истицање паулијанске тужбе претпостављало је одређене услове. То су: осиромашење дужника (*deminutio patrimonii*), оштећене поверилаца (*eventus damni*) намера дужника да оштети повериоце (*consilium fraudis*), знање трећег лица за дужникову намеру (*conscientia fraudis*).

---

²³ Бујуклић, Ж., *Forum romanum* - Римска држава, право, религија и митови, Београд, 2005, стр. 459.

²⁴ Декрет (*decretum*) је назив за преторову одлуку којом је дозвољавао повраћај у пређашње стање.

²⁵ Милошевић, М., *нав. дело*, стр. 201.

²⁶ Eisner, V., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948, стр. 465.

²⁷ D. 42, 8, 1.

1. *Осиромашење дужника (deminutio patrimonii)*. Први услов истицања паулијанске тужбе јесте осиромашење дужника. Шта се сматра осиромашењем је широко постављено па се узима да је то „било који чин извршен у сврху преваре“.²⁸ Чин у сврху преваре може бити како активно поступање тако и пасивно држање дужника. Тако, сматрало се да постоји осиромашење уколико је дужник отуђио било коју имовину, односно путем акцептилације или пактом неког ослободио дуга.²⁹ Поред тога, осиромашење дужника је постојало и уколико се није користио службеностима на које је имао право, ако је пропустио да тужи дужника, напустио ствар и слично.³⁰ Такође, сматрано је и да ослобођење роба утиче на осиромашење дужника, под условом да је учињено у циљу обмане повериоца. Ово је било предмет регулисања посебног закона, закона Елија Сенција (*Lex Aelia Sentia*). Закон је регулисао ко и под којим условима може да ослобађа робове, а све у циљу смањена ослобођених робова, прописујући да „није сваком ко жели допуштено да ослобађа робове“.³¹ У том смислу, и ослобођење роба ако је учињено ради обмане поверилаца или патрона, било је ништаво.³²

Ипак, без обзира на многобројне радње, којима је дужник могао да умањи своју имовину, постоје одређени поступци за које се није сматрало да доводе до осиромашења дужника односно умањења имовине. Појам осиромашења није обухватао оне поступке и оне радње којима је дужник пропустио да се обогати. Такве радње, *nolle acquirere* нису се могле обарати паулијанском тужбом.³³ За постојање овог деликта важно је да дужник умањује имовину, али не и пропуштање шансе за њеним увећањем. Стога, дужник није поступао преварно ако је на пример, одбио да прими имовину која му је припадала по закону или тестаменту, одбио легат, опроштај дуга.

2. *Оштећење поверилаца (eventus damni)*. Оштећење поверилаца односно настанак штете за повериоце је наредни кумулативни услов који треба да се оствари да би се преузете дужникове правне радње могле побијати. Настанак штете за повериоце се утврђивао немогућношћу да се из преостале дужникове имовине исплате њихова потраживања.³⁴ Ову чињеницу, повериоци су углавном утврђивали када би их претор ставио у посед добара, а понекад тек по обављеној јавној продаји дужникове имовине (*venditio bonorum*).³⁵ Међутим, неки аутори сматрају да је „морало доћи до вендиције *bonorum* код које повериоци, који су већ постојали у доба отуђења не би могли бити намирени.“³⁶ Терет доказивања

---

²⁸ *D.* 42, 8, 1, 2.

²⁹ *D.* 42, 8, 1, 2.

³⁰ *D.* 42, 8, 3; *D.* 42, 8, 4.

³¹ *Gai Inst.* I, 36.

³² *Gai Inst.* I, 37.

³³ Марковић, Б., *нав. дело*, стр. 22.

³⁴ Стојчевић, Д., *Римско приватно право*, Београд, 1977, стр. 294.

³⁵ Бујуклић, Ж., *Римско ...*, стр. 424.

³⁶ Eisner, V., Horvat, M., *нав. дело*, стр. 465.

да постоји оштећење било је на страни поверилаца. Они су оштећење доказивали на тај начин што је дужник инсолвентан и што постоји узрочна веза између те инсолвентности и аката који се обара.³⁷

3. *Намера дужника да оштети повериоце (consilium fraudis)*. Сви акти које је дужник предузимао, а који су довели до тога да повериоци нису могу да наплате своја потраживања претпостављао је један субјективни елемент. Наиме, на страни дужника морала је да постоји *consilium fraudis*, тј. воља да оштети своје повериоце што се изједначава са *dolusom*. Међутим, због интереса поверилаца, *consilium fraudis* је шире схватана па се под њом почела подразумевати свест дужника о повећању или погоршању своје инсолвентности без обзира на чињеницу што има повериоце. Ово је у складу и са схватањем првобитног концепта *fraus-a*, који није значао да је дужник нешто учинио како би нашкодио повериоцима, већ да је престао да се брине о својим пословима, да није био заинтересован за њих што је могло да представља извор штете за повериоце, јер нису могли активно да интервенишу у управљању имовином.³⁸ Стога, *consilium fraudis* дужника не треба схватити као злу намеру да својим повериоцима нанесе штету.³⁹ Међутим, насупрот овом општеприхваћеном мишљењу, постоје аутори који сматрају да *consilium fraudis* јесте намера дужника да нанесе штету повериоцима и да је то предуслов за *fraud*.⁴⁰ С обзиром на то да је сваки дужников поступак требала да прати намера оштећења поверилаца она се претпостављала онда када је дужник знао за своју инсолвентност и, ипак, свесно и намерно поступао како би повредио повериоце.⁴¹ Дакле, претпостављало се да је свако дужничково отуђење имовине учињено с намером оштећења поверилаца. Наравно, дужник је могао да доказује супротно.

4. *Знање трећих лица за дужникову намеру (conscientia fraudis)*. Као што је већ речено, дужник је свесно умањивао своју имовину и довео у питање право повериоца да наплате своја потраживања. С обзиром на то да се у поступку изигравања поверилаца појављују трећа лица (прибавиоци), да би постојао овај деликт, захтевала се њихова несавесност. Ова лица су морала знати да је дужник лошег имовног стања и да располагањима наноси штету повериоцима. Дакле, и на страни прибавиоца морао је да постоји субјективни елемент (*conscientia fraudis, conscinius fraudis*). Стога, паулијанска тужба се могла поднети против дужника, али и сваког лица које је имало корист од дужникове радње. Дужникова располагања су могла бити теретна и бестеретна што је било од значаја приликом обима враћања отуђеног. Није непознато правило да је могуће на основу *action in*

---

³⁷ Марковић, Б., *нав. дело*, стр. 22.

³⁸ Biscotti, V., *Debtor's fraud in Roman law. An opportunity for some brief remarks on the concept of fraud*, *Fundamina*, vol. 17, бр. 2/2011, стр. 7.

³⁹ Стојчевић, Д., *нав. дело*, стр. 294, Марковић, Б., *нав. дело*, стр. 23.

⁴⁰ Biscotti, V., *Debtor's fraud ...*, стр. 7.

⁴¹ Obenchain, R., *Roman Law of Bankruptcy*, *Notre Dame Law Review*, Vol. 3, Issue 4, 1928, стр. 193.

factum од купца, који је знао за превару поверилаца то купио, као и од онога ко је те ствари добио по лукративној основи, макар да овај и не зна да су повериоци оштећени тражити натраг отуђене ствари.⁴² Код теретних правних послова, на страни трећег лица увек је морала постојати *conscientia fraudis*. Тако, када дужник са намером да превари своје повериоце, прода земљиште по нижој цени у односу на стварну вредности купцу који је свестан чињенице, повериоцима се одобрава тужба за одлагање продаје, али се постављало питање да ли би требало да врате цену. Прокул је сматрао да земља мора бити враћена, чак и ако се цена не врати.⁴³ Дакле, несавесни купац код теретног правног посла, морао је да врати добијено, а кажњавао се невраћањем исплаћене цене. С друге стране, код добротних располагања, може се претпоставити намера дужника да изигра своје повериоце, али лице које нешто добија бесплатно могло је бити и савесно и несавесно. Последица тога је да код добротних (лукративних) послова, лица која су била савесна (нпр. добила поклон не знајући да је дужник био инсловентан), вратиће добијено, а несавесна ће вратити и ствар и плодове.⁴⁴

Међутим, било је и поступака прибавиоца који се нису сматрали несавесним. Прибавилац није несавестан ако је и поред свести о томе да је дужник инсловентан наплатио своје потраживање. Међутим, овде се водило рачуна о томе да ли је наплата учињена пре или после *missio in possessionem*. Уколико је наплатио потраживање после *missio in possessionem* био је дужан да поднесе сразмерну редукцију да би положај свих поверилаца постао исти.⁴⁵

Коначно, успех у спору, уз испуњеност претходних услова, значио је побијање правних послова и повраћај отуђених добара. По основи *actio Pauliana* по којој се опозива све што је отуђено ради оштећења поверилаца, враћали су се и плодови, јер се тиме хтело успоставити стање као да није ништа ни било отуђено.⁴⁶ Међутим, уколико је тужба била усмерена против дужника једини циљ био је да доведе дужника у затвор и онемогући његова евентуална даља располагања. Ова тужба без обзира што је у основи пенална, била је активно и пасивно наследива.⁴⁷

4. Закључак

Fraus creditorum је према правилима римског права био деликт хонорарног права. Несавесно поступање дужника према својим повериоцима и умањење

---

⁴² *C.J.* 7, 75, 7. коришћен превод: Ромац, А. *Извори римског права*, Загреб, 1973, пар. 711, стр. 459.

⁴³ *D.* 42, 8, 7.

⁴⁴ Бујуклић, Ж., *Римско ...*, стр. 424.

⁴⁵ *D.* 42, 8, 6, 7.

⁴⁶ *D.* 22, 1, 38, 4, коришћен превод: Ромац, А. *Извори ...*, пар. 711, стр. 459.

⁴⁶ *D.* 42, 8, 6, 7.

⁴⁷ *D.* 42, 8, 10, 25.

имовине како би онемогућио да наплате потраживања санкционисао је претор. Повериоци су добили заштиту на тај начин што им је дозвољена употреба процесних средстава којима се могли да побијају дужникове правне послове и радње. На располагању су имали интердикт, повраћај у пређашње стране и на крају тужбу, која је по дејствима обухватала оно што су производила ова два средства и која је повериоцима пружила свеобухватну заштиту.

Interdictum fraudatorium могао је употребити сваки поверилац уколико је дошло да повреди реда намирања или је отуђење учињено неком трећем лицу. Због тога што се није расправљало о правним питањима већ чињеницама био је веома ефикасно средство заштите. Примена овог интердикта претпостављала је испуњеност одређених услова. То су били: отуђење добара од стране дужника, које је притом учињено *fraudandi causa*, као и постојање несавесности на страни прибавиоца. Поред овога, интердикт се морао подићи у року од годину дана од дана отуђења.

Restitutio in integrum ob fraudem је припадао повериоцима и *curator bonorum*-у. Употребом реституције поништавали су се ефекти фразулозног отуђења и успостављало се стање од раније. Међутим, с обзиром да декретом о реституцији претор није давао странкама никакве наредбе, повраћај у пређашње стање имао је утицаја само на правно стање њиховог односа. Стога, реституцијом *ob fraudem* се најпре поништавало злонамерно отуђење, а онда се одговарајућом тужбом тражио повраћај.

Action Pauliana је у Јустинијановм праву била једино процесно средство за заштиту поверилаца из овог деликта. Тужба се могла поднети уколико су се оствариле одређене претпоставке. Стога, да би тужилац успео у спору односно да би дужникове правне радње остале без ефекта, неопходно је било да докаже неке чињенице. Већина аутора сматра да је реч о четири услова при чему су два субјективне природе, а чије испуњење је претпоставка истицања паулијанске тужбе. Ти услови су: осиромашење дужник (*deminutio patrimonii*), штета за повериоце (*eventus damni*), намера дужника да оштети повериоце (*consilium fraudis*) и знање трећег лица за инсолвентност и преварну намеру дужника (*consencia fraudis*). Умањене дужникове имовине је широко схватано и једино се пропуст да увећа своју имовину није сматрао чином у сврху преваре. Штета за повериоце огледала се у немогућности да наплате своја доспела потраживања из преостале дужникове имовине. Повериоци су ову чињеницу најчешће утврђивали тек уколико би ушли у посед дужникових добара или по обављеној јавној продаји дужникове имовине (*venditio bonorum*). Важан елемент јесте и намера дужника да оштети своје повериоце. Међутим, *consilium fraudis* временом није схватана као намера за оштећењем већ свест дужника о својој инсолвентности или њеном погоршању без обзира што има повериоце. Постојање *consilium fraudis* се претпостављало чиме је положај тужиоца олакшан. Поред субјективног елемента, у виду ове свести који се тражи на страни дужника, интересантно је да је исти елемент морао постојати и на страни лица са којим је дужник ступао у правни однос, а у намери да оштети

своје повериоце. Стога, и трећа лица су морала бити несавесна односно морала су да знају да је дужник инсолвентан и да расположе својом имовином како би онемогућио повериоце да остваре своја права. Међутим, овде је прављена разлика у зависности од тога да ли је треће лице нешто добило теретним или добротним правним послом. Уколико је треће лице нешто добило теретним правним послом и притом је било несавесно морало је вратити примљено, а противвредност коју је дао, тј. платио није могао добити назад. Поред тога, враћао је и плодове. С друге стране, код добротних послова савесна трећа лица су враћала само оно што су добила, а несавесна су била у обавези да врате и ствар и плодове.

Паулијанска тужба била је везана за рок од једне године од почињеног деликта након чега је губила пенални карактер. Истеком овог рока могла се поднети, али до износа обogaћења. Још један важна особина ове тужбе, иако то није својствено тужбама из деликта јесте активна и пасивна наследивост. Ово је значило да су наследници оштећених поверилаца могли да је истичу против наследника дужника.

*Milica Sovrlić, Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

FRAUS CREDITORUM IN ROMAN LAW

Summary

Fraus creditorum was a delict of Pretorian law. This delict existed when the borrower consciously reduced his assets to prevent creditors from collecting their claims. Uncontrolled creditors had at their disposal three procedural means to defraud the debtor's disposal. Initially, the interdictum frauditorum and restitutio in integrum ob fraudem, and later actio Pauliana, who consolidated the actions of the previous two procedural means and enabled the comprehensive protection of creditors. Protection of creditors from fraudulent proceedings of indebted debtors came to light only after the introduction of real execution. Until then, the applicable principle of personal execution was a sufficient guarantee to the creditors that the debtor would fulfill their obligations. The debtors, in order to avoid expulsion through Tibar or murder, were trying to fulfill their contractual obligations.

Key words: *Roman law, fraus creditorum, protection of creditors, actio Pauliana.*

Литература

- Barry, N., *An Interduction to Roman Law*, Oxford, 1962.
- Biscotti, B., *The Safeguarding of Credit, Bankruptcy in History, and Regulating Tendencies: The Italian Experience*, Jurisprudence, vol. 2, no. 120/2010.
- Biscotti, B., *Debtor's fraud in Roman law. An opportunity for some brief remarks on the concept of fraud*, Fundamina, vol. 17, no. 2/2011.
- Бујуклић, Ж., *Forum romanum - Римска држава, право, религија и митови*, Београд, 2005.
- Бујуклић, Ж., *Римско приватно право*, Београд, 2015.
- Boardman, J., Griffin, J., Murray, O. *The Oxford History of the Classical World THE ROMAN WORLD*, Oxford 1986; 1988.
- Владетић, С., *Usureceptio fiduciae*, Београд, 2008.
- Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1948.
- Игњатовић, М., *Еволутивни развој грађанског судског поступка у римском праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 66/2014.
- Kasers, M., *Römisches Privatrecht* (Roman Private Law, a translation by Dannenbrig, R.), London, 1968.
- Марковић, Б., *Право побијања изван стечаја*, Београд, 1935.
- Марковић, С., *Казна бешичаића у римском праву*, Civitas, вол. 8, бр. 2/2018, 8(2).
- Милошевић, М., *Римско право*, Београд, 2015.
- Obenchain, R., *Roman Law of Bankruptcy*, Notre Dame Law Review, Vol. 3, Issue 4/1928.
- Ромац, А., *Извори римског права*, Загреб, 1973.
- Ромац, А., *Рјечник римског права*, Загреб, 1989.
- Станковић, Е., *Извори римског права*, Крагујевац, 2008.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2014.
- Станојевић, О., *Гај Институције*, Београд, 1982.
- Станојевић, О., *Римско право*, Београд, 2008.
- Стојчевић, Д., *Римско приватно право*, Београд, 1977.
- Хорват, М., *Римско право*, Загреб, 1958.
- Watson, A., *The Digest of Justinian*, Vol. 4, Philadelphia, 1985.